

Hukuk ve Ahlakilik Arasındaki İlişkiye Dair Liberal Gelenek: John Rawls'un Yaklaşımı

Gülriiz Uygur^(*)

Geleneksel olarak hukuk ve ahlakilik arasında ilişki olup olmadığı sorunu, hukuki pozitivism ve tabii hukuk akımları çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu tartışmada, genel olarak, tabii hukukçular hukuk ve ahlak arasında zorunlu bir ilişki bulunduğunu savunurken, hukuki pozitivistler bunlar arasında kavramsal olarak zorunlu bir ilişki bulunduğunu kabul etmemektedirler. Ancak burada, ahlakilikten anlaşılan şeyi de belirtmek gerekmektedir. Tabii hukukçuların kastettiği ahlakilik ile hukuki pozitivistlerin anladığı ahlakilik, bazen örtüşse de, farklılık göstermektedir. Şöyle ki, tabii hukukçular, ahlakiliği genellikle belirli bir şekilde anlama eğilimi gösterirken, hukuki pozitivistler birden fazla şekilde anlamakta ve hepsini de aynı kavramla, yani ahlakilikle ifade etmektedirler. Tabii hukukçular ahlakilikten evrensel nitelikli ilkeler bütünü, adaletle ilgili ilkeleri anlamaktadırlar. Hukuki pozitivistler ise, bu tür ahlakilik yanında, toplumsal ahlakiliğe, yani belirli bir toplumda kabul edilen değer yargılarına da aynı ad altında yer vermektedirler. Esasen, bütün hukuki pozitivistler de aynı eğilim söz konusu değildir. Örneğin Herbert Hart, toplum-

sal veya konvansiyonel ahlakilik ile eleştirel ahlakilik arasında ayırım yapmaktadır⁽¹⁾. Eleştirel ahlakilik, toplumsal ahlakilik de dahil olmak üzere, mevcut toplumsal kurumları değerlendirmede başvurulan evrensel nitelikteki ahlak ilkelerini içermektedir⁽²⁾. Bu anlamda, tabii hukukçularla ilgili ahlakiliğin eleştirel ahlakilikte örtüştüğü belirtilebilir. Diğer yandan, hukuki pozitivistlerin ahlakilikten bahsederken ayırım yapmalarını doğal karşılamak gerekir. Zira, hukuki pozitivistler, her iki anlamdaki ahlakilikle veya ahlakiliğin bütün anlamlarıyla hukuk arasında zorunlu bir ilişki kurulamayacağını savunmaktadırlar.

Hukuk ve ahlakilik arasındaki tartışmanın, tabii hukuk ve pozitivism ağı çerçevesinde yapılabileceği gibi, liberal ve komüniteryen gelenekler bakımından da yapılabileceği belirtilmektedir⁽³⁾. Esasen bu tür bir tartışma, tabii hukuk ve hukuki pozitivism arasındaki gibi değildir; olması da zaten, en azından genellik içerecek şekilde, mümkün değildir. Liberal ve komüniteryen gelenek arasındaki hukuk ve ahlakilik ilişkisine dair tartışmanın, daha çok ve liberalizmin belirli bir türüyle ilgili olarak, ah-

lakiliğin farklı formlarıyla ilgili olduğu belirtilebilir⁽⁴⁾. Diğer yandan, tabii hukuk-hukuki pozitivism ile liberal-komüniteryen gelenekler de birbirlerinden tamamen farklı gruplar olarak düşünülmemelidir. Zira, liberal gelenek ile tabii hukuk akımı arasında, aralarındaki farklılıklara rağmen, yakın ilişki bulunmaktadır. Herşeyden önce liberalizm, sınırlı devlet, hukuk kuralları çerçevesinde yönetilen devlet talepleriyle karşımıza çıkmaktadır. Liberalizmin bu tür taleplerde bulunmasının başlıca nedeni, kişisel özgürlüğü korumaktır. Bununla ilişkili olarak tabii hukuk da, sınırlı devlet iktidarını açıklamaya ve bu şekilde haklı göstermeye çalışmaktadır⁽⁵⁾. Bu anlamda liberalizmin sınırlı devlet düşüncesini haklılaştırma temellerinin, tabii hukukta bulunduğu belirtilebilir.

Devlet iktidarının sınırlandırılması, pozitif hukukta yer alan hukuk kurallarıyla olabileceği gibi, adaletin ahlaki ilkeleri ve normlarıyla, ve siyasal toplumların ortak iyisiyle yapılabilir⁽⁶⁾. Tabii hukuk düşüncesi bakımından önemli olan ve gerçek anlamda sınırlandırmayı sağlayacak olanlar ise, adalet ilkeleri ve ortak iyidir. Liberaller, adalet ilkelerinin neleri içereceği konusunda, özellikle ekonomik ve dağıtıcı adalet konularında ve ortak iyiye yer verilip verilmeyeceği hususunda, farklı görüşlere yer vermektedirler. Bu nedenle, devleti sınırlamaların neleri içereceği konusunda bütün liberallerin anlaşamadığı belirtilebilir. Öte yandan, bütün liberalleri birleştiren ortak noktalar da söz konusudur. İlk olarak bireysel öz-

gürlüğe yapılan vurgu, bütün liberallerin paylaştığı ortak bir özelliktir. Bu düşünce gereğince, özgür iradi seçim zorlayıcılığa tercih edilmekte ve bireyin kendi yaşamını kendisinin seçmesi ve belirlemesi üzerinde durulmaktadır⁽⁷⁾. Liberaller, bireysel özgürlüğü korumanın başlıca yolu olarak hukuku görmekte ve her hukuk sisteminin bireysel özgürlüğü koruması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Liberallerin bireysel özgürlük üzerinde durmaları ve hukuk sisteminin başlıca rolü olarak da bu özgürlüğü korumak olarak belirtmeleri, tabii hukukla ortak özelliklerini de oluşturmaktadır. Tabii hukuk teorisyenleri de, insanın kendini gerçekleştirmesinin başlıca yolu olarak özgür iradi seçimi görmekte ve her hukuk sisteminin vatandaşların özgürlüğünü koruması gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer yandan, devletin özgürlüklere ne derece müdahale edip edemeyeceği, liberaller arasında olduğu gibi, tabii hukukçular arasında da tartışmalıdır⁽⁸⁾. Bunun dışında, özgürlükle ilişkili haklar (ifade özgürlüğü, vicdan özgürlüğü gibi) konusunda liberaller ortak bir tutum sergilemekte ve hukukun bu haklara öncelik vererek, koruması gerektiğini ileri sürmektedirler. Liberallerin birleştiği diğer bir düşünce, haklarla ilgilidir. Özgürlüğe ilişkin hakların korunması konusunda da, tabii hukukçular ile liberalleri birbirinden ayırt etmek mümkün değildir⁽⁹⁾.

Esasen, bütün bunlarla da ilgili olarak, tabii hukukçuların üzerinde durdukları tabii hukuk ilkeleri konusunda, liberallerin aykırı bir tutum sergileme-

(*) Yard. Doç. Dr., A.Ü.Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(1) Bkz. H.L.A. Hart, *Hukuk, Özgürlük ve Ahlak*, Çev. E.Öz, Dost Kitabevi, Ankara 2000, s.28.

(2) Hart, a.g.e., s.28.

(3) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Charles D. Gonthier, "Law and Morality", *Queen's L.J.* 29, 2003-2004, s.408-423.

(4) Charles D. Gonthier, liberal ve komüniteryen geleneklerin hukuk ve ahlakilik ilişkisine farklı yaklaşımlarını, amaçlarına ulaşmada tercih ettikleri farklı yollara dayandırmaktadır. Liberal ve komüniteryen geleneklerin ortak amacı, bireyin, içinde yaşadığı toplumda kendi onurunu, değerini gerçekleştirmesini sağlamaktır. Ancak her iki gelenek, bu amaca nasıl ulaşılacağı konusunda birbirinden farklılık göstermektedir.

(5) John Finnis, "Liberalism and Natural Law Theory", *Mercer Law Review*, Vol.45, 1993-1994, s.687-704, s.687.

(6) Finnis, a.g.e., s.687.

(7) Henry Mather, "Natural Law and Liberalism", *South Carolina Law Review*, Vol.52, s.331-375, s.353.

(8) Mather, a.g.e., s.354.

(9) Mather, a.g.e., s.355.

diği belirtilebilir. Gerek tabii hukukçuların, gerekse liberallerin kabul ettikleri ilkeler birbirine çok benzemekte veya en azından birbirine aykırı düşmemektedir⁽¹⁰⁾. Tabii hukuk ile liberalizmin paylaştıkları ortak özelliklerden hareket edilince, liberal geleneğin, hukuk-ahlakilik ilişkisine tabii hukuktan çok da farklı bir şekilde yaklaşmasının beklenmemesi gerekmektedir. Bu tür bir iddiayı, devlet iktidarını sınırlandırmak için adalet ilkelerine ve ortak iyiye başvuran liberallerin görüşleriyle açıkça desteklemek mümkündür⁽¹¹⁾. Bilindiği gibi, tabii hukukçular, adalet düşüncesiyle hukuk ve ahlakilik arasındaki bağlantıyı kurmaktadır. Dolayısıyla, adalet ilkeleriyle devlet iktidarını sınırlandırmak isteyen liberaller de, bu tür bir ilişkiyi destekleyecek veya en azından aykırı bir tutum sergilemeyeceklerdir.

Diğer yandan, liberalizm ve tabii hukuk arasında, liberalizmin farklı versiyonlarına göre değişen farklılıklar da söz konusudur. Bu farklılıklar ise, tabii hukukun ortak iyi, temel insan iyileri düşüncelerine yer vermesiyle ilgilidir. Bazı liberaller (neutralist liberal olarak adlandırılanlar) bu düşüncelere yer vermezken, bazılarının (mükemmeliyetçi liberaller olarak adlandırılanlar) yer verdikleri ileri sürülmektedir⁽¹²⁾.

Burada, hukuk-ahlakilik ilişkisi neutralist liberallerin bakış açısıyla ortaya

konmaya çalışılacaktır. Bununla ilgili ilk belirtilebilecek husus, hukuk ve ahlakilik arasında ilişki kurmanın neutralist liberalizm açısından da söz konusu olduğuyla ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, bir iyi anlayışına veya iyilere yer vermek, hukuk ve ahlakilik arasında ilişki kurmanın tek yolu değildir. Esasen, hukuk ve ahlakilik arasında ilişki kurmanın başlıca yolu, adalet ve adalet ilkelerine yer vermeye dayanmaktadır. İkinci olarak, neutralist liberallerin de bütünüyle iyi anlayışlarından uzak olmadıklarını veya ortak iyiye yer verdiklerini ileri sürmek için güçlü nedenler ortaya konabilir. Örneğin, belirli bir adalet anlayışı, kendi içinde ortak iyi veya iyi düşünceleri içerebilir. Bu iki iddiayı, günümüzün en önemli neutralist veya nötrlüğe yer veren düşünürü olarak kabul edilen John Rawls'un görüşleri çerçevesinde ortaya koyup, hukuk ve ahlakilik arasındaki ilişkiyi belirlemek mümkündür.

Bu açıdan Rawls'a bakıldığında, karşımıza onun siyasal adalet anlayışı çıkmaktadır. Bilindiği gibi Rawls, liberal demokratik toplumlara uygulanmak üzere adalet anlayışını getirmektedir. Bu toplumların en önemli özelliği de, çoğulculuktur. Rawls'un temel sorusu da, birbiriyle bağdaşmaz, çatışan iyi yaşama ilişkin anlayışlara sahip vatandaşların barışçıl bir şekilde birlikte nasıl yaşayabilecekleriyle ilgilidir. Rawls,

temel çözümü, herkesin üzerinde anlaşabileceği nitelikteki adalet ilkelerinin liberal demokratik toplumun kurumlarını düzenlemesinde bulmaktadır. Rawls, bu nedenle, adalet ilkelerini belirli bir kapsayıcı (yaşamın bütün alanlarıyla ilgili) bir doktrinden bağımsız olarak hazırlamakta ve siyasal adalet anlayışının kendi kendisine dayandığını belirtmektedir. Bilindiği gibi Rawls'un adalet anlayışını, temel hak ve özgürlüklere yer veren adaletin birinci ilkesi ve sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle ilgili olan adaletin ikinci ilkesi oluşturmaktadır. Rawls, bu ilkeleri de belirli bir toplum ve kişi idesine dayanarak oluşturmaktadır. Bu ideler ise Rawlsçu adalet anlayışında yer alan siyasal değerlerin ve iyi düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Rawls'un adalet anlayışı içinde, bu idelerle ve adaletin ilkeleriyle ilgili siyasal değerler ve, aşağıda belirtilecek olan, iyi anlayışları söz konusudur.

Rawls'un adalet anlayışının, iki kısmından oluştuğunu belirtmek mümkündür. İlk kısımda, adalet ilkelerinin seçilmesi söz konusuyken, ikinci kısımda bu ilkelerin topluma (Rawls'un iyi düzenlenmiş toplumuna) uygulanması söz konusudur. Rawlsçu hukuk sistemi de, ikinci aşamayla ilgilidir. Bu aşamada, adalet ilkeleri, hukuk sisteminin temeli olarak ortaya konmaktadır. Dolayısıyla, hukuk sisteminde yer alan hukuk kurallarının, şayet anayasalı bir sistem söz konusuyorsa başta anayasanın, adalet ilkelerine uygun olması gerekmektedir. Rawls, anayasal demokratik bir toplumu göz önünde tuttuğu için, anayasanın adalet ilkelerine uygun olması gerekti-

ğini belirtmektedir⁽¹³⁾. Rawls'a göre, anayasada adaletin birinci ilkesi, yani temel hak ve özgürlüklerin yer alıp, korunması gerekmektedir⁽¹⁴⁾.

Böylece, Rawls'ta hukuk-ahlakilik ilişkisinin, adalet ilkeleri vasıtasıyla kurulabileceği belirtilebilir; çünkü, hukuk sistemindeki normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan anayasa, adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmekte ve böylece adalet ilkelerine, anayasanın üstünde yer verilmektedir. Diğer yandan, Rawls'un siyasal adalet anlayışında devletin nötr olması söz konusudur. Liberal gelenekte nötrlük, devletin farklı iyi anlayışlarına ve bunlarla ilgili yaşam tarzlarına karışmaması anlamındadır. Temelde bu düşünce, hoşgörüyle bağlantılıdır. Ancak, genellikle, hoşgürünün mutlak olmadığı kabul edilmektedir; yani, liberal devletin, kendi liberal değerlerini sürdürmek adına, bazı iyi anlayışlarında sınırlandırmalar yapması söz konusu olmaktadır. Bu durumda da, sınırlandırılmaların nasıl yapılacağı problemi ortaya çıkmaktadır. Bununla ilgili olarak da genellikle benimsenen çözüm, yapılacak sınırlandırmaların bütün vatandaşlar için kabul edilecek nitelikte olmasıyla ilgilidir. Rawls'un bu konuda yaklaşımını ortaya koymak için, öncelikle, nötrlüğü nasıl tanımladığını belirtmek gerekmektedir.

Rawls, nötrlikle ilgili, prosedürel nötrlük ve amaca ilişkin nötrlükten söz etmektedir. Rawls'a göre prosedürel nötrlük, meşru veya haklı gösterilebilir bir prosedürle ilgilidir. Bir şeyi meşurlaştırma veya haklı gösterme, bazı değerlere başvurmayı gerektirir. Bu anlamda nötr prosedürün tarafsızlık, tu-

(10) Mather, a.g.e., s.357.

(11) Diğer yandan devlet iktidarını sınırlandırmak için sadece pozitif hukuk kurallarını yeterli bulan liberallerin görüşleri çerçevesinde bu iddiayı desteklemek mümkün değildir. Bu görüşler çerçevesinde tartışılacak olan da zaten farklı bir konu olup, içerikten bağımsız olarak sadece pozitif hukuk kurallarına güvenmekle kişisel özgürlüğün ne derece korunacağıyla ilgilidir.

(12) Liberalizmin farklı versiyonları ve tabii hukuk karşılaştırması için bkz. Mather, a.g.e., s.357 vd. Mükemmeliyetçi liberalizm ile neutralist liberalizm arasındaki başlıca fark, şu şekilde belirtilebilir: Mükemmeliyetçi düşüncüler, siyasal toplumun, üyelerinin daha iyi veya kötü olmalarıyla ilgili yaşamda ne yapacaklarına dair karar almasını ve buna uygun davranmasına yer verirken, diğerleri bu tür kararların bireylere bırakılması gerektiğini, devletin görevinin bireylerin bu tür kararlar alabilecekleri nötr bir ortam sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Stephen Mulhall-Adam Swift, "Rawls and Communitarianism", *The Cambridge Companion to Rawls*, Ed.Samuel Freeman, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s.460-487, s.471.

(13) John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge 1994, s.196.

(14) Rawls'un adaletin ikinci ilkesine anayasada yer vermemesinin başlıca nedeni, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle ilgili konulara anayasada yer verilmesini uygun bulmamasından kaynaklanmaktadır. Bkz. Rawls, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York 1996, s.337

tarlılık gibi nötr değerlere başvurularak haklı gösterilen prosedür olduğu belirtilir. Amaca ilişkin nötrlük ise, temel kurumların ve politikaların nötr olması anlamındadır. Bu tür nötrlük anlayışının, Rawls'un siyasal adalet anlayışı içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu anlayış çerçevesinde, Rawlsçu nötrlüğün iki anlamı bulunmaktadır. İlki, devletin siyasal adalet anlayışı tarafından izin verilebilir nitelikte olan her iyi anlayışını geliştirmeleri için tüm vatandaşlara eşit fırsat tanınmasıdır. İkincisi ise, devletin, diğer kapsayıcı doktrinlerdence tek bir kapsayıcı doktrin lehine olacak şekilde davranmamasıdır⁽¹⁵⁾. Rawls, kendi adalet anlayışının prosedürel nötrlük örneği olmadığını, kişi ve toplum idelerine dayandıran prosedürel nötrlükten daha fazla değerler gerektirdiğini belirtmektedir⁽¹⁶⁾.

Rawls'un yaptığı siyasal adalet anlayışı-kapsayıcı doktrinler ayrımı çerçevesinde, bir liberal devletin iyi anlayışlarına nasıl karışmayacağını anlamak mümkündür. Rawls, devletin ve hukukun temelini oluşturan siyasal adalet anlayışını, toplumdaki kapsayıcı doktrinlerden ayırt etmektedir. Zira, çoğulcu bir toplumda, herkesin kabul edebileceği nitelikteki bir adalet anlayışının herhangi bir kapsayıcı doktrine dayanmaması gerekmektedir. Rawls'un siyasal adalet anlayışını, herkes tarafından paylaşılacak şekilde oluşturması, kamusal olmasına da yol açmaktadır. Siyasal adalet anlayışının bu kamusal niteliği, ayrıca, kamusal sınırlandırma nedeni olmasını da mümkün kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yukarıdaki ilk Rawlsçu nötrlük tanımı çerçevesinde,

siyasal adalet anlayışı, bütün kapsayıcı doktrinleri değil, sadece izin verilebilir nitelikte olan kapsayıcı doktrinleri geliştirmeleri için vatandaşlara eşit fırsat verirken kamusal sınırlandırma işlevini görmektedir.

Öte yandan, Rawls'un kapsayıcı doktrinleri izin verilebilir nitelikteki ve izin verilebilir olmayan nitelikte şeklinde böylece ikiye ayırmasının ve sadece ilkinin desteklenebileceğinin belirtmesinin, liberal kimliğiyle ne kadar bağdaşabileceği sorulabilir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, hoşgörü mutlak olmayıp, sınırları bulunmaktadır. Önemli olan husus, sınırlamaların kamusal nitelikte nedene dayanmasıdır. Rawls'un dayandığı neden de, bu özelliğe sahiptir. Bunun yanında, liberal düşüncede, sınırlamanın zorlayıcı nitelikte olmaması önemlidir; yani, devletin zorlayıcı gücü vasıtasıyla, belirli kapsayıcı doktrinlerin ve iyi anlayışlarının sürdürülmesini sağlamaması gerekmektedir. Rawls da, sadece, izin verilebilir nitelikte kapsayıcı doktrinlerin devlet aracılığıyla destekleneceğini belirtmektedir; bunların zorla uygulanacağına veya kabul ettirileceğine dair herhangi bir ifadeye yer vermemektedir. Bu anlamdaki nötrlük, devletin belirli iyilerin gelişmesini sağlamak için zorlayıcı olmayan vasıtalar kullanmasına izin vermeyi içermektedir. Diğer bir ifadeyle, iyi anlayışlarına ilişkin devlet nötrlüğü, zorlayıcı kural çıkarmasıyla ilgilidir⁽¹⁷⁾.

Ayrıca, nötrlüğün anlamı, bütün iyi düşüncelerinden soyutlanma demek değildir. Rawls'un nötrlük anlayışı, siyasal adalet anlayışı içinde yer alan ve

onun tarafından belirlenen anlayıştır. Bu bakımdan Rawls'un nötrlük anlayışı, bütün değerlerden soyutlanmış ve iyi düşüncesine yer vermeyen bir anlayış olarak düşünülemez. Nötrlük, Rawls'un siyasal adalet anlayışı içinde yer aldığı için, bu anlayışın içerdiği değerleri ve iyileri de içermektedir; yani, bunlardan bağımsız olarak anlaşılabilir. Öte yandan, Rawls'un siyasal adalet anlayışında, hakkın iyiden önce gelmesi söz konusudur⁽¹⁸⁾. Ancak Rawls'un hakkın iyiye önceliğinden hareket etmesinin anlamı, iyi düşüncelerine çok az yer verdiği demek değildir. Aksine, Rawls, iyi ve hakkın birbirini tamamladığını düşünmekte ve her adalet anlayışının ikisine ihtiyaç duyduğunu ileri sürmektedir⁽¹⁹⁾. Rawls, bu iddiasını desteklemek için, adil kurumlar ve siyasal değerlerin iyi anlayışları tarafından izin verilip desteklenmedikçe, hiçbir amaca hizmet etmeyeceğini belirtmektedir. Bu nedenle de, siyasal bir adalet anlayışının, kendi içinde onu destekleyecek çeşitli yaşam türlerine yer vermesi gerekmektedir⁽²⁰⁾. Rawls, ayrıca, hakkın önceliğinin anlamının iyi düşüncelerine yer vermek olamayacağını, aksine bunun imkansız olduğunu belirtmektedir. Rawls'a göre hakkın önceliği, kullanılan düşüncelerin siyasal düşünceler olduğunu vurgulamaktadır⁽²¹⁾.

Esasen Rawls'un siyasal adalet anlayışında, birden fazla iyiyle karşılaşmak mümkündür. Rawls, kendi adalet anlayışında altı iyi düşüncesi bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilk ikisi, Rawls'un iyinin zayıf teorisi olarak ad-

landırdığı anlayışta yer verdiği rasyo-nellik olarak iyilik ve birincil iyilerdir. Rawls'ta birincil iyiler, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan iyilerdir; yani, eşit ve özgür olmakla ilgili vatandaşların temel ihtiyaçlarını yansıtan iyilerdir. Rawls'ta ki üçüncü iyi anlayışı, izin verilen iyi anlayışlarıyla ilgilidir⁽²²⁾. Dördüncü iyi anlayışı, siyasal değerlerin iyisini, beşinci iyi anlayışı adalet ilkeleriyle düzenlenmiş siyasal toplumun iyisini ve altıncısı da sosyal birliklerin birliği olarak siyasal toplumun iyiliğini içermektedir⁽²³⁾. İyi düzenlenmiş toplumun iyisi, adil bir anayasal rejimi sürdürmekle vatandaşların gerçekleştireceği iyidir. Rawls, bu iyi düşüncelerinin nötrlüğün önemli bir kısmıyla bağdaşacağını tartışmaktadır. Çünkü bunlar, sadece politika alanında uygulanan, sırf siyasal değerlerdir. Bu değerler, belirli bir kapsayıcı iyi anlayışıyla değil, vatandaşların makul kapsayıcı anlayışlarıyla destekledikleri, ortak bir temelde oluşturulmaktadır⁽²⁴⁾.

Rawls'taki vatandaşların temel ihtiyaçlarıyla ilgili birincil iyiler ve siyasal toplumun iyisi, onun iyi düşüncesine yer verdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bunlardan siyasal toplumun iyisi, vatandaşların ortak bir amaca sahip olduğuna işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır. Rawls'ta, siyasal toplum, tek tek vatandaşlar için iyi olduğu gibi, paylaşılan amaç dolayısıyla bütün vatandaşlar için de iyi olmaktadır. Rawls'a göre, siyasal adalet anlayışıyla düzenlenen bir toplumda, vatandaşların ortaklaşa paylaştıkları bir amaç söz ko-

(15) John Rawls, "The Priority of Right and Ideas of the Good", *Philosophy and Public Affairs* 17, 1988, s.251-276, s.260-262.

(16) John Rawls, *Justice as Fairness: A Restatement*, Ed.Erin Kelly, The Belknap Press, Cambridge 2003, s.153.

(17) Mather, a.g.e., s.358.

(18) Gülriiz Özkök, "John Rawls'ta Liberal Nötr Devlet", *Yeni Türkiye* 99/25, s.564-569, s.566.

(19) Rawls, 2003, s.140.

(20) Rawls, 2003, s.141.

(21) Rawls, 2003, s.201.

(22) Rawls, 2003, s.141.

(23) Rawls, 2003, s.142.

(24) Mulhall-Swift, a.g.e., s.472.

nusudur. Bu toplumdaki vatandaşlar, aynı kapsayıcı doktrini değil, ama aynı siyasal adalet anlayışını onaylamaktadırlar. Bunun anlamı, temel bir siyasal amacı paylaşmalarıdır. Bu amaç da, vatandaşların adil kurumları desteklemeleri ve adalete uygun olarak birbirlerine davranışlarıyla ilgilidir⁽²⁵⁾. Paylaşılan bu amaçlar da, siyasal toplumun iyi olmasının yollarından birini oluşturmaktadır. Bu iyi, vatandaşların aktif katılımıyla gerçekleşmektedir⁽²⁶⁾. Diğer yandan Rawls, siyasal toplumun, vatandaşların yetilerini gerçekleştirip, kullanmalarını mümkün kıldığı için tek tek vatandaşlar bakımından da iyi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, siyasal adalet anlayışıyla eşit temel haklar, özgürlükler ve fırsatlar güvence altına alınmaktadır. Bunları güvence altına alan siyasal toplum da, vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır⁽²⁷⁾; yani, Rawls'ta, vatandaşların temel ihtiyaçları arasında haklar, özgürlükler, fırsatlar yer aldığı için bunları karşılayan toplum da temel ihtiyaçları karşılamış olmaktadır.

Buraya kadar belirtilenler çerçevesinde, Rawls'un nötrlük anlayışının iyi düşüncelerine yer vermemek anlamına gelmediği belirtilebilir. Bu nötrlük, daha çok, iyi düşüncelerinin siyasal adalet anlayışı içinde anlaşılması gerektiğiyle ilgilidir. Buradan hareketle, Rawlsçu liberal nötrlüğün, hukuk-ahlakilik ilişkisini iyi düşüncesi bakımından da kurmak bakımından engel teşkil etmediği sonucuna varılabilir; yani Rawls'ta hukuk-ahlakilik ilişkisini adalet ilkeleri bakımından kurmak yanında, iyi düşüncesi bakımından da kurmak mümkündür. Özellikle, vatandaşların temel ihtiyaçlarıyla ilgili birincil iyiler ve siyasal toplumun iyisi, tabii hukuktaki ortak iyiye benzer özellikleri dolayısıyla, bu ilişkiyi kurmak bakımından uygun görünmektedir. Böylece liberal nötrlüğün, adalet ilkeleri ve iyi düşünceleri bakımından hukuk-ahlakilik ilişkisini kurmaya, en azından Rawls söz konusu olduğunda, bir engel oluşturmadığı belirtilebilir.

(25) Rawls, 2003, s.199.

(26) Rawls, 2003, s.201.

(27) Rawls, 2003, s.200.

Avukatlık ve Felsefe

Başar Yalıt^(*)

GİRİŞ

Avukat sözcüğü, en genel şekliyle, avukatlık yapan kişi anlamındadır. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 1nci maddesinde Avukatlık, kamu hizmeti ve serbest bir meslek olarak tanımlanmıştır. Aynı yasa maddesinde, Avukatın, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil ettiği belirtildikten sonra, 2 nci maddede avukatlığın amacı; "hukuki münasebetlerin düzenlenmesini, her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlamak," olarak belirtilmiştir. Yasada ayrıca, "Avukat bu amaçla hukukî bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis eder." denilmektedir.

Görüldüğü üzere avukat, hukuksal bilgi ve deneyimlerini kişilerin yararlanmasına sunarken, aynı zamanda, adaletin gerçekleşmesine de hizmet etmektedir. Modern devlet örgütlenmesinde adalet, ancak hukukun uygulanmasıyla gerçekleşebileceğinden, avukatlık mesleğinin konusu hukuktur. Konusu hukuk olan yargıçlık, savcılık, noterlik, hukuk öğretmenliği gibi başka meslekler olduğu da bilinmektedir. Ancak, hukukçu olmak bir meslek sahibi

olmak anlamına gelmemelidir. Hukukçu, hukuk konusunda genel, sistematik bir bilgiye sahip ve hukuku kültür olarak özümsemiş kişi, hukukla ilgilenen kişi anlamındadır. Türkçe'de sonuna ç, çu, çu gibi takılar alan isimler, (örneğin kitapçı, suçu, yoğurtçu...vb) aynı zamanda o işi yapan, pazarlayan anlamına geldiğinden, hukukçu sözcüğünün hukuku satan, pazarlayan kişi olarak anlaşılması hukuk kavramının özüne ve kapsamına uygun düşmemektedir. (Benzer özellikteki savcı sözcüğünün yukarıda açıklanan anlama gelmediğini belirtmemiz gerekiyor.) Bu bakımdan hukukçuyu, bir meslek mensubu olarak görmek yerine, hukuk konusunda derinliğine bilgisi olan kişi olarak kabul etmek, kişiliğe bağlı bir sıfat olarak kullanmak daha doğru bir yaklaşımdır. Aslında hukuku satmak, pazarlamak gibi bir anlam, konusu hukuk olan mesleklerin hiç birisine yakışmamaktadır. Hukuk, satılan, pazarlanan bir meta değil, toplumsal yaşam bakımından herkesin yararlanmasına sunulmuş, uyulması ve yerine getirilmesi istenilen kurallar bütünüdür. Bu yönüyle, hukuk konusunda meslek sahibi olanların hukukçu olmaları zorunludur ama, her hukukçu bir avukat, bir yargıç... olmak zorunda değildir, olması da gerekmez. Belirtmeliyiz ki, hukukçu olmayı doğrudan doğruya bir meslek sahipliği olarak gören farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır.⁽¹⁾

(*) Avukat, İstanbul Barosu

(1) Cihiniöğüt, Zafer. Türkiye'de Hukuk Mesleği, Ankara 1997, Gündoğan Yayınları, s.7 vd